

Folkhögskolan

SFHLs yttrande över betänkandet Folkhögskolan (SOU 1976:16)

Folkhögskoleutredningens betänkande kan ses som en kartläggning av folkhögskolans nuvarande ställning och uppgifter och som en framskrivning av den utveckling som folkhögskolan genomgått efter tillkomsten av nu gällande förordningar. Flera av förslagen innebär ett fastläggande av redan nu rådande praxis andra innebär en vidgad frihet för folkhögskolan att också i fortsättningen välja arbetsuppgifter och former för sin verksamhet. SFHL ser detta som ett erkännande av folkhögskolans förmåga att ständigt förnya sig själv genom att möta nya behov inom folkbildningen. Folkhögskolans traditionella frihet är grundläggande för hela dess existens. Men för att rätt kunna utnyttja denna frihet i de studerandes intresse krävs också materiella resurser. I det avseendet har utredningen genom sina direktiv tyvärr varit förhindrad att föreslå några påtagliga förbättringar.

Folkhögskolans möjligheter att möta föreliggande behov

I ett inledande kapitel tecknas "utvecklingstendenser och samhällsbehov som de avspeglas i aktuell samhälls- och utbildningsdebatt". Utifrån detta konstaterar folkhögskoleutredningen att det måste skapas möjligheter för människor att påverka samhällsutvecklingen och att en allsidig vuxenutbildning är en väg till detta.

SFHL ser detta som den mest centrala uppgiften för allt folkbildningsarbete. Huvuduppgiften för folkhögskolan måste vara att öka individens möjligheter att påverka sin egen situation och ge henne bättre förutsättningar att i samverkan med andra utveckla och förändra samhälle och arbetsliv.

Detta övergripande mål bör klart sägas ut i folkhögskoleförordningens målparagraf. I nu gällande folkhögskoleförordning finns det markerat i formuleringen "Folkhögskolan har till uppgift att meddela allmän medborgerlig bildning". Utredningen konstaterar själv att "stadgans markering av uppgiften att ge allmän medborgerlig bildning bidragit till att hindra allt för specialiserade utbildningar från att tas upp inom folkhögskolan".

Sedan hävdar utredningen att formuleringen kan "upplevas som föråldrad, den kan vidare sägas vara alltför oklar när det gäller att ange vilken uppgift folkhögskolan skall ha i kulturliv och utbildningssamhälle och den lånar sig i alltför hög grad till subjektiva tolkningar av dess innebörd". Utredningen föreslår i stället följande målformulering: "Folkhögskolan har till uppgift att tillgodose behov av bildning och utbildning hos enskilda, grupper, organisationer och samhälle". Utredningens förslag till formulering kan inte "upplevas som föråldrad" men i övrigt torde utredningens motivering för att avskaffa den gamla formuleringen vara mer relevant som motivering för att icke anta den nu föreslagna formuleringen.

Eftersom folkhögskolan tillerkänns så stor frihet i sin verksamhet, är den avgränsning som målparagrafen kan innebära så mycket mer väsentlig, och samhället måste där så klart som möjligt ange vad som är folkhögskolans centrala uppgifter. SFHL fäster därför största vikt vid formuleringen av hela målparagrafen. En lösligt formulerad målangivelse öppnar fältet för en utveckling som ingen kan önska. Det kan leda till att folkhögskolan utnyttjas som en statsbidragsresurs för kurser, som inte bör ingå i folkhögskolans verksamhet.

Begreppet allmän medborgerlig bildning har mycket gammal hävd och uppfattas både inom och utom folkhögskolan som något för skolformen centralt. Den kan också fortsättningsvis hindra alltför specialiserade utbildningar. Det finns därför alla skäl att bibehålla uttrycket. Bortsett från den inledande och därmed övergripande meningen är den föreslagna målparagrafens formulering i stort sett bra. Satsen "stimulerar till såväl social som kulturell inlevelse och insats" leder dock lätt till en för snäv tolkning genom bl a den innebörd, som ordet "kulturell" har i den språkliga konventionen.

Med hänvisning till vad som anförts så föreslår SFHL följande lydelse på målparagrafen.

Folkhögskolan har att ge och främja allmän medborgerlig bildning.

Verksamheten skall till innehåll och form vara

sådan att den ökar individens medvetenhet om sina egna och omvärldens villkor, vidgar förmågan att känna och uppleva, utvecklar kritiskt omdöme, självständighet och samarbetsförmåga, ökar individens möjligheter att vara skapande och stärker viljan och förmågan att i solidaritet med andra aktivt påverka arbetsliv och samhälle. Inom ramen för dessa syften kan studierna också ge yrkesinriktade kunskaper och färdigheter.

Den typ av yrkesinriktad utbildning som målparagrafen ger möjlighet till måste, som utredningen framhåller, i första hand gälla fritidssektorn, folkrörelsernas verksamhet och vissa funktioner på kulturområdet.

I avsnittet om folkhögskolans förhållande till andra vuxenutbildningsformer hävdar utredningen, att vuxna människor i så hög grad skiljer sig åt när det gäller intressen, ambitionsnivå, förkunskaper och studieförmåga att ett variationsrikt utbud av studiemöjligheter är angeläget. SFHL delar helt denna syn och konstaterar att folkhögskolan med sin friare kursuppläggning och ofia mjukare miljö för många vuxna är ett lämpligare alternativ. Det kan därför vara motiverat att starta nya externatkurser även på orter där andra former för vuxenutbildning redan är i verksamhet. Att en sådan nyetablering skall föregås av samråd med de andra arrangörerna av vuxenutbildning på orten, är helt naturligt liksom att samråd bör ske om andra startar verksamhet på ort med folkhögskola.

I avsnittet om folkhögskolans frihet redogör utredningen för folkhögskolans rätt att själv bestämma målgrupper, utforma kursplaner och välja medarbetare och fastslår att skolorna också framgent måste ha denna frihet. SFHL delar denna uppfattning men konstaterar samtidigt att skolornas ställningstagande här på ett avgörande sätt påverkar de anställda lärarnas arbetsvillkor. Lärarnas fackliga organisation måste därför ha en självklar rätt att i förhandlingar och på annat sätt delta i beslut om målgrupper, kursutformning och val av medarbetare.

Friheten att välja målgrupper är självklar så tillvida att skolan med sitt kursutbud vänder sig till människor med vissa intressen eller behov eller med vissa kurser riktar sig exempelvis till organisationernas folk eller till förtroendevalda i kommuner. Så långt är friheten att välja målgrupper helt naturlig. Men i skolans frihet kan inte ligga att gallra bland sökande på ideologiska grunder, t ex när elever skall antas till allmänna kurser.

Tillsättningen av tjänst som lärare eller rektor grundar sig inte på enbart formell meritering. Desto angelägnare är det att den sker på skriftligen klart motiverade och adekvata grunder och att den fackliga organisationen ges rätt att i förhandlingar pröva dessa grunder och medverka i tjänstetillsättningen. Avgörande vid valet bland sökande skall vara för tjänsten relevant utbildning, erfarenheter av folkhögskola och annan vuxenutbildning, organisationsarbete och arbetslivserfarenhet.

Utredningen föreslår att lärare skall kunna anställas som extra lärare med tillsvidareanställning, trots att denne saknar lärarutbildning. För en rörelseskola med mer speciell inriktning kan det måhända vara angeläget att i vissa fall knyta till sig en person utan erforderlig formell kompetens. Denne bör då snarast möjligt få den behövliga utbildningen. Detta kan ske genom att sådan lärare efter ett års tjänstgöring antas till lärarhögskolans folkhögskollärargren inom den särskilda folkbildningskvoten. Ingen lärare bör erhålla tillsvidareanställning om han saknar praktisk lärarutbildning. Detta måste ligga i såväl skolformens som i de studerandes intresse.

Utredningen vill som redan nämnts bibehålla skolornas frihet att välja fritt bland sökande till lärartjänster. Detta måste vara en tillräcklig garanti för att skolor med rörelseanknytning skall få lärare som solidariserar sig med skolan och de värderingar som dess huvudman står för.

Utredningen vill emellertid hävda att vad som sägs i förarbetena till lagen om anställningsskydd beträffande pastorer i samfund och ombudsmän i politiska partier också bör vara tillämpligt för lärare på en rörelseskola, om han i sin verksamhet på skolan aktivt motarbetar dess huvudman, d v s att han skall kunna avskedas.

Enligt SFHLs klara övertygelse får en folkhögskollärare i sitt arbete aldrig fungera som en partiombudsman eller präst utan skall alltid eftersträva en allsidighet i sin undervisning. För folkhögskolan måste den fria debatten bland vuxna människor vara grundläggande. För alla folkrörelser borde detsamma gälla. Möjligheten att avskeda en lärare för t ex hans politiska eller religiösa ställningstagande och där tolkningen av begreppet "aktivt motarbeta" är synnerligen oklar, kan skapa en osäkerhet hos lärarna, som leder till självcensur och ängslig passivitet, till skada för hela skolan.

Förlust av anställning är ett av de allvarligaste ingreppen i en arbetstagares och hans familjs livssituation, uttalade TCO-kongressen. SFHL ansluter sig helt till denna syn och kräver att folkhögskollärare skall äga samma trygghet i sin an-

ställning som andra skolformers lärare. "Studier och annan verksamhet vid skolan skall bedrivas i en anda av tolerans och respekt för olik tänkande och utformas så, att det föreligger förutsättningar för allsidighet i undervisningen." Detta föreslagna stadgande i folkhögskoleförordningen är den enda acceptabla grund utifrån vilken en lärares ställningstaganden kan bedömas. Utredningens hänvisning till vad som sägs i förarbetena till lagen om anställningsskydd måste bestämt avvisas.

Utredningen konstaterar att internatet fortfarande spelar en viktig roll inom folkhögskolan. Väl fungerande internat förutsätter emellertid lärare och annan personal som har skolmiljön i dess helhet som sin arbetsuppgift, framhåller utredningen. SFHL vill starkt understryka detta. Utan insatser av skolans personal kan internatet bli betydelselöst eller i värsta fall få klart negativa effekter på skollivet. Lärarnas insatser är således nödvändiga. Detta måste erkännas också när man fastställer lärarnas arbetsuppgifter och undervisningsskyldighet. Internatets nästan unika möjligheter att påverka människors sociala utveckling kommer till sin rätt först när vi blir medvetna om hur internatsituationen kan utnyttjas. Utredningen föreslår ett vidgat studium av detta, vilket säkerligen vore värdefullt. Lika viktigt är en fortbildning av alla lärare och all annan personal i vilkas arbetsuppgift internatet ingår.

I avsnittet om åldersgräns för folkhögskolestudier redogör utredningen för hur skolöverstyrelsen i många fall har gett dispens för kravet på inträdesåldern 18 år. Utredningen föreslår att varje skola själv skall få ge åldersdispens för upp till 10 procent av eleverna vid kurser om minst 15 veckors längd. All erfarenhet talar för att eleverna får ut mer av sina folkhögskolestudier om de är äldre och har egen kännedom om arbetslivet. Det kan ifrågasättas om inte dispenser för yngre elever i vissa fall har sökts för att fylla elevplatser, men en sådan lösning av rekryteringsproblem måste betraktas som mycket kortsiktig.

Folkhögskolan måste i första hand tillgodose de vuxnas studiebehov. Skulle det av någon anledning visa sig behövt med fler folkhögskolor än Vårdinge för ungdomar i åldern 16—17 år kan skolöverstyrelsen initiera tillkomsten av sådana skolor. Dispens för yngre elever vid vanliga folkhögskolor bör ges med största restriktivitet och skolöverstyrelsen bör också fortsättningsvis bedöma om särskilda skäl föreligger och alltså vara dispensgivare.

Vid speciella linjer eller vid kortare kurser som ordnas i samverkan med ungdoms- eller elevorganisationer och som t ex innebär medlemsskolning kan det däremot vara befogat att ta emot yngre elever. Utredningens förslag om en 16-årsgräns och i vissa fall en 14-årsgräns för sådana kurser tillstyrkes därför.

I avsnittet om kurstyper hävdar utredningen att erfarenheterna av nivå- och stoffgrupperad undervisning är positiva. Erfarenheterna av nivågrupperad undervisning är dock ganska varierande. Nivåtankandet kan vara motiverat i vissa färdighetsämnen men är i andra fall föga i linje med den folkhögskolemetodik som tillämpas och den problemorientering av studierna som utredningen förordnar. Sammanhållna studiegrupper, kanske årskursvis, har stora pedagogiska och sociala fördelar. Ett bibehållet krav på årskursindelning är emellertid ej befogat.

Utredningen diskuterar ingående kurslängden på vad som hittills benämnts vinterkurser. Folkhögskoleförordningen föreskriver en minsta längd på 22 veckor. De flesta skolor ordnar kurser om 34 veckor. De långa kurserna skiljer sig avsevärt från kortkurserna i flera mycket väsentliga avseenden. Den personliga utvecklingen med frigörelse och ökad självtillit växer fram under en längre tid. Den längre kursen ger andra tillfällen för utvecklandet av gemenskapsliv och skoldemokrati. Längre studier ger självfallet andra möjligheter till fördjupning i studierna, till ökad medvetenhet och engagemang.

De längre kurserna har en sådan betydelse för deltagarna att varje folkhögskola måste se dem som den mest centrala uppgiften, vilket också måste fastslås i förordningen. Också av det skälet att de är kompetensgivande måste folkhögskolorna erbjuda sina elever möjlighet till en samlad studiegång om minst 30 veckor. Utredningens förslag att folkhögskolan varje år skall ordna en kurs om minst 15 veckors längd måste därför ändras till att kurser om minst 15 veckors längd skall pågå under minst 30 veckor av läsåret. Utredningens förslag om minst 20 deltagare i sådan kurs är starkt motiverat. Självklart skall kursen vara förlagd till moderskolan.

Utredningens förslag att slopa bestämmelsen om obligatoriska ämnen tillstyrkes samtidigt som det nödvändiga i en viss bredd i kunskapsstoffet är värt att understrykas. Likaså är det väsentligt att skolorna också i fortsättningen stimulerar deltagarna till motion.

Folkhögskolornas rätt till profilering framhålles av utredningen. Ingen vill ifrågasätta denna rätt. Den är en tillgång för folkhögskolan och berikar utbudet av vuxenstudier. Att skolorna erbjuder

olika kunskapsstoff behöver aldrig skapa några problem. Inte heller en profilering som grundar sig på de värderingar som t ex huvudmannen, folkrörelsen, står för behöver medföra några nackdelar. En oavvislig förutsättning för en skolas särpräglning är att den sker inom de ramar som folkhögskolans övergripande mål anger. Det är också självklart att skolan anger sin profil i prospekt och annan information som skolan ger ut.

Centralt för alla folkhögskolor, även alla rörelseskolor, måste vara att skolorna i hela sin verksamhet, både i undervisningen och skollivet i övrigt, präglas av öppenhet för olika idéer och värderingar. De studerande har rätt att kräva detta av en skola. Författningstextens 3 § talar om att verksamheten skall utformas så "att det föreligger förutsättningar för allsidighet i undervisningen". Den eftersträlvade mångsidigheten kan tillgodoses på flera olika sätt, t ex genom att biblioteket har ett rimligt urval av böcker inom olika ämnesområden, framhåller utredningen. Enligt SFHLs uppfattning är den hållning som utredningen föreslår alltför passiv, och det krav på förutsättningar för allsidighet som anges alltför anspråkslösa. Förordningen måste kräva att skolan eftersträvar allsidighet i undervisningen.

Nu gällande folkhögskoleförordning förutsätter att en lärare har rätt att ta ställning i religiösa och politiska frågor men förklarar att han "under inga förhållanden" får "söka påtrycka eleverna någon viss åskådning" och att "han skall låta olika synpunkter komma till sin rätt". Det finns all anledning att bibehålla ett sådant stadgande.

Ingenting talar för att folkhögskolornas rätt till profilering skall skrivas in i förordningen. Möjligheten att profilera en skola finns redan. En författningstext kan locka till för långt gående profileringstendenser.

Profileringen av skolans verksamhet berör i högsta grad de anställda. Beslut om förändring av en skolas inriktning i kursutbud eller ideologiskt måste därför fattas i förhandlingar med de berörda fackliga organisationer.

Mot utredningens förslag beträffande antalet timmar per tidsenhet i folkhögskolekurser finns ingen anledning till invändningar.

I ett särskilt avsnitt berörs folkhögskolan och återkommande utbildning. Med folkhögskolans enastående möjligheter att anpassa sina kurser till de studerandes behov har folkhögskolan vid sidan om det övriga fria och frivilliga folkbildningsarbetet de bästa förutsättningarna att med-

verka i återkommande utbildning inom de områden som innefattas i folkhögskolans övergripande mål. Som utredningen framhåller har folkhögskolan hittills fått en alltför undanskymd plats i diskussionen om den återkommande utbildningen. I samverkan med övrigt folkbildningsarbete har folkhögskolan här väsentliga uppgifter.

Folkhögskolans metodik

SFHL vill uttrycka sin tillfredsställelse över utredningens överväganden om metodik för folkhögskolan och delar de värderingar som ligger till grund för förslagen.

Av särskilt intresse är framhävandet av hela skolan som en inlärningsmiljö. I förlängningen av det resonemanget ligger att utformningen av en folkhögskolas yttre förhållanden blir en viktig gemensam uppgift för de anställda, en uppgift av klar pedagogisk betydelse. Frågor kring miljön: internatets utformning, insatser för fritiden, gruppdynamiska aspekter och mycket annat måste behandlas i den grundläggande lärarutbildningen och inte minst ges ett betydande utrymme inom fortbildningen.

SFHL vill också understryka utredningens betonande av att alla måste få vana att arbeta tillsammans i icke auktoritära situationer. Det är i själva verket en förutsättning för att de övergripande mål som angivits för folkhögskolan skall kunna nås.

Också i det här avseendet måste hela skolan utgöra en inlärningsmiljö — vid en auktoritärt styrd skola når man inte längre än till skenmanövrer, och först när anställda och studerande verkligen deltar i viktiga beslut och medverkar i skolans planering kan de viktiga frigörande kunskaperna förmedlas meningsfullt.

Det är av värde att utredningen lyft fram den grundläggande frågan om kursinnehållet. När arbetsformerna uppmärksammas, får inte kursernas innehåll bli något som beaktas först i andra hand — det kunde bli en modepedagogisk ekvilibristik utan värde för folkhögskolan eller dess elever.

Det pedagogiska utvecklingsarbete som ägnas folkhögskolan bör ta upp frågan om vad som studeras jämsides med frågan om hur det studeras.

Folkhögskolans kulturpolitiska möjligheter

SFHL delar utredningens syn på folkhögskolans kulturpolitiska möjligheter och understryker det angelägna i att folkhögskolans erfarenheter inom kulturförmedling och i utbildning av kulturför-

medlare utnyttjas. Folkhögskolan har här också goda förutsättningar att vara med i ett kulturpedagogiskt utvecklingsarbete.

Utredningen föreslår att kulturarbetare på olika områden i ökad utsträckning skall få möjlighet att undervisa på folkhögskola, genom att konstnärer knyts till skolorna och där delar sin verksamhet mellan konstnärligt arbete och undervisning. SFHL ansluter sig tveklöst till detta förslag.

SFHL biträder också förslaget att folkhögskolorna skall kunna erhålla arrangemangsbidrag för kulturprogram ur det anslag som finns för "andra organisationer" (än studieförbund, länsbildningsförbund och föreläsningsföreningar). SFHL förutsätter att anslagsutrymmet för den berörda gruppen i motsvarande grad vidgas.

Folkrörelserna och folkhögskolan

Samverkan mellan folkrörelser och folkhögskola sker redan nu i flera olika former. Detta unika samarbete mellan fria folkrörelser och samhällsrelaterade finansierade skolor har varit av största betydelse för båda parter. För folkhögskolan i dess helhet har dessa kontakter gett mer av verklighetsförankring och ideologiska impulser, möte med nya grupper i befolkningen, lett till en strävan att tillgodose deras behov av bildning och utbildning, gjort folkhögskolan till folkets skola.

För folkrörelserna med egna folkhögskolor kan skolorna ha fyllt uppgiften att utbilda människor för rörelsens behov, gett skolning åt dem som på ett eller annat sätt haft att företräda rörelsen. Men rörelseskolorna har aldrig stannat vid denna uppgift. Man har vänt sig till större grupper av medlemmar och utanförstående, erbjudit dem studiemöjligheter i en skola som i de flesta fall formats av rörelsens grundläggande värderingar. Dess människosyn och samhällssyn har präglat en verksamhet som nått ut till stora grupper. Rörelseskolorna har på detta sätt gjort mycket betydelsefulla insatser som aldrig stannat vid rörelsens snäva organisationsbehov. Det är att hoppas att folkrörelserna också framgent vill fylla denna väsentliga uppgift.

Samverkan mellan folkhögskolan och övrigt folkbildningsarbete har förekommit under mycket lång tid. Genom 1957 års folkhögskolareform vidgades möjligheterna till samarbete i ämneskurser, i cirkelledarskap och i konsulenttjänster. Under senare år har denna samverkan i ämneskurser och studiecirklar vuxit mycket kraftigt. Det vid årsskiftet 1976 införda särskilda vuxenstudiestödet kommer att ytterligare stimulera tillväxten, vilket är en tillfredsställande utveckling.

När det gäller ämneskurserna understryker utredningen kravet på att folkhögskolan skall ha avgörande inflytande på deras planering och genomförande. SFHL vill starkt instämma i detta. Systemet med samverkan får aldrig locka till att göra folkhögskolan till enbart en statsbidragsförmedlare. Folkhögskolan måste ha ett reellt inflytande över hela sin kursverksamhet. Även den som sker i samverkan med organisationer. Som en nödvändig garanti för detta ser SFHL utredningens förslag att en lärare vid skolan skall medverka i planeringen av kursen, följa kursen och svara för dess genomförande.

Liksom hittills skall minst 25 procent av undervisningen bestridas av lärare vid skolan. Utredningen preciserar kravet till lärare med minst halvtidstjänstgöring vid folkhögskola. För speciella kurser kan det måhända någon gång vara svårt att engagera heltids- eller deltidsanställd lärare i så stor omfattning. Om särskilda skäl föreligger bör därför motsvarande tjänst kunna bestridas av timplärare som regelbundet tjänstgör vid skolans långa kurser.

Utredningen föreslår att tjänstledighet generöst bör beviljas lärare som önskar arbeta inom studieförbund eller i organisation av folkrörelsekaraktär. Erfarenhet från sådant arbete måste vara synnerligen värdefullt för folkhögskolläraren i dennes arbete. Men även annat yrkesarbete av sådan karaktär att det ökar lärarens kännedom om och inlevelse i olika studerandegrupper yrkesvardag måste anses lika värdefullt. SFHL föreslår därför att samma möjligheter till tjänstledighet skall finnas för sådant arbete.

Utredningen föreslår att alla folkhögskolor får resurser för kontaktverksamhet som riktar sig till andra vuxenutbildningsformer och till folkrörelser. Det är en nödvändig förstärkning av skolornas möjligheter till kontakter. Genom klara anvisningar måste det emellertid garanteras att resursen kommer till sin rätta användning.

Vissa skolor och studieorganisationer förlorar genom samma förslag det statsbidrag som nu utgår till kombinerade konsulent- och lärartjänster. Den betydelsefulla verksamhet som i de flesta fall byggts upp kring dessa tjänster måste få fortsatt samhälleligt stöd. Där så erfordras bör berörd myndighet söka åstadkomma detta genom överläggningar med respektive landsting. Den särskilda konsulenttjänst som är knuten till Samernas folkhögskola i Jokkmokk är av så stor betydelse att staten också i fortsättningen måste ge den sitt stöd.

Samverkan inom skolan

Arbetsformerna i folkhögskolan skall vara sådana, att de befrämjar de studerandes möjligheter att skaffa sig redskap för att påverka sin livssituation, framhåller utredningen. SFHL delar denna syn, samtidigt som man måste konstatera att det inte enbart gäller redskap utan framförallt värderingar och vanor. Det angivna målet når man bäst om alla i folkhögskolan får ett reellt inflytande över sin situation i skolan. Förordningen måste garantera detta inflytande, samtidigt som den bör binda formerna för samverkan så lite som möjligt. Utredningens förslag fyller i stort sett detta krav, genom att ange vissa ramar men hänskjuta närmare föreskrifter till skolans eget reglemente.

Vid varje skola skall finnas styrelse, lärarråd och kursråd enligt förordningsförslaget 6 §. SFHL hävdar att det här skall anges, att varje folkhögskola skall ha sin egen styrelse. Skall varje folkhögskola få sin egenart, möjlighet till den särpräglighet som utredningen benämner profilering, då bör det finnas en styrelse som känner ett särskilt ansvar för just den skolan. En sådan styrelse är ett mycket värdefullt stöd, som delvis skulle gå förlorat om styrelseansvaret skulle avse flera skolor och således bara till en del skulle gälla den enskilda skolan. Genom styrelsen måste skolan få nära kontakter med de grupper till vilka den vänder sig. Representer för bygden eller de studieorganisationer som skolan samarbetar med betyder här mycket. Lika självklart är behovet av nära kontakt med huvudmannen genom styrelsen, och ledamöter om omfattande erfarenhet av kommunalt arbete och förvaltning är av stor betydelse för skolorna.

Nu gällande folkhögskoleförordning fastslår styrelseledamöternas skyldighet att genom besök på skolan skaffa sig kännedom om dess verksamhet. Detta kan tyckas vara en självklarhet men ett sådant förordnande kan för en del skolor säkerligen vara ett nödvändigt stöd.

I styrelsens uppgifter ingår att efter hörande av lärarråd och kursråd ange förslag till reglemente, vilket sedan fastställs av SÖ. Utredningen föreslår att detta reglemente i fortsättningen skall innehålla viktiga bestämmelser om skolans organisation och verksamhet, de riktlinjer efter vilka skolan skall arbeta och den profil i övrigt, som skall känneteckna skolan. Reglementets innehåll berör således i högsta grad dem som är anställda vid skolan och deras arbetsförhållanden. En styrelses förslag till reglemente måste därför utarbetas i samråd med de anställdas fackliga

organisationer och vid behov bli föremål för förhandlingar. Ett motsvarande samråd måste också gälla när styrelsen beslutar om vilka elevkategorier som skall antas och om principerna för antagning.

När så krävs skall en styrelse kunna besluta om förvisning av elev från skolan. Styrelsen måste kunna förordna att beslut om förvisning skall lända till efterrättelse utan hinder av att det icke äger laga kraft. I nu gällande förordning finns sådan bestämmelse men har måhända av förbi-seende utelämnats i det nya förslaget.

På styrelsen ankommer att anställa och entlediga personal. Tillsättningen av lärare inom folkhögskolan sker ej på så strikt formella grunder som inom skolväsendet i övrigt. Denna större frihet för skolornas styrelser måste förenas med ett inflytande för lärarnas fackliga organisation för att garantera skydd mot godtycke.

Tjänstetillsättning av lärare och rektor måste därför ske på skriftligen klart motiverade och adekvata grunder. Avgörande vid tillsättningen skall vara bl a den sökandes utbildning, erfarenheter av folkhögskola och annan vuxenutbildning, organisationsarbete samt arbetslivserfarenheter. Lärarnas fackliga organisation måste ha möjlighet att i förhandlingar delta i beslut om inriktningen av en lärartjänst, eftersom denna påverkar övriga lärares tjänstgöringsförhållanden. I förhandlingar måste också grunderna för tjänstetillsättning kunna fastställas och slutligen måste den fackliga organisationen ha rätt att delta i beslut om tjänstetillsättning.

Beträffande styrelsens sammansättning anges i författningstexten att lärare och övrig personal skall representeras. Dessa representer måste enligt SFHLs uppfattning utses av vederbörande fackliga organisationer.

Viktiga delar av en styrelses uppgifter fullgörs av dess arbetsutskott eller motsvarande. Det måste vara en oavvislig rätt för personalorganisationernas representer att delta även i arbetsutskottets eller motsvarande organs sammanträden. Lika självklart är kravet att personalrepresenterarna i tid får tillgång till allt relevant material inför sammanträdena.

Personalrepresenteranternas befogenheter i styrelsen förutsätter utredningen skall avgöras genom övergripande lagstiftning. SFHL konstaterar att förhandlingsrätten som den finns angiven i lagen om medbestämmande är den viktigaste formen för inflytande. Till frågan om personalrepresenteranternas eventuella rösträtt önskar SFHL få återkomma då det blir dags att ta ställning till en övergripande lagstiftning på området.

Lärarrådet ges av utredningen ett avsevärt ökat inflytande i förhållande till vad som nu stadgas i förordningen. Genom praxis har lärarrådet dock vid många skolor redan nu ett inflytande, som fullt motsvarar utredningens förslag. Det är en självklar utveckling som här nu kodifieras och på så sätt når alla folkhögskolor. De ledande och planerande funktioner som i ett tidigare samhälle naturligt hörde hemma hos skolchefen övertas här av den grupp som har att fullgöra arbetet. En logisk vidareutveckling är måhända att helt genomföra ett kollektivt ledarskap. Denna fråga kommer emellertid att beröras i ett senare avsnitt av yttrandet.

Lärarrådet skall bestå av rektor, lärare och internatföreståndare. Dessutom bör enligt utredningen representanter för övrig personal och elever ingå i lärarrådet. Dessas medverkan i lärarrådets arbete är tveklöst merendels en tillgång. Lärarrådets sammansättning, vilken skall stadgas i skolans reglemente är dock en fråga av den arten att lärarnas fackliga organisation måste ha rätt att påverka den i förhandlingar med skolans styrelse.

Lärarrådet bör i enlighet med utredningens förslag själv fastställa sin arbetsordning. Arbetsordningen måste bli en reglerad fråga om ordförandeskap, sammanträdestider, skyldighet och sätt att kalla till sammanträde.

En av lärarrådets viktigare uppgifter är den långsiktiga pedagogiska planeringen, t ex att fastställa kurstyper, kurser och ämnesplaner för kommande verksamhetsår. Lärarna är direkt berörda av det som här planeras och måste därför också ha det avgörande inflytandet. Givetvis skall de därvid ta tillvara de erfarenheter som de studerande har från sina kurser, genom att låta dem i lämplig form delta i planeringsarbetet. Lika självklart skall de som skall studera i kommande kurser få möjlighet att påverka planeringen, när så är möjligt. Sådant är lätt att ordna när de studerande deltar i en serie av återkommande kurser eller när kurserna är kopplade till studier i cirklar eller ingår i en organisations medlemsutbildning. I andra fall har förberedande sammandragningar av kursdeltagare prövats med framgång.

Det avgörande inflytandet över sina studier får man emellertid under själva kurstiden. I kapitlet om folkhögskolans metodik behandlas deltagarstyrningen i undervisningen. Den tillämpas nu i varierande omfattning inom folkhögskolan men tveklöst i mycket högre grad här än i någon annan skolform, något som också är naturligt med tanke på vilka människor som folkhögskolan

vänder sig till. Deltagarna, d v s lärarna och eleverna i varje studiegrupp, bestämmer gemensamt över gruppens arbete.

Alla längre kurser, de som hittills benämnts vinterkurser, består emellertid av flera undervisningsgrupper. Inflytandet över dessa gruppers gemensamma frågor och den samordnade planeringen av hela kursen skall enligt utredningens förslag tillkomma ett kursråd. Kursråd enligt utredningens modell eller av liknande slag har sedan länge fungerat och fungerat väl vid många folkhögskolor. SFHL finner det självklart att alla de som arbetar och studerar vid en längre kurs skall ha ett avgörande inflytande över all gemensam verksamhet. Därför ansluter sig SFHL till utredningens förslag om kursråd.

Möjligheten för deltagare i korta kurser att få samma inflytande över sina studier är kanske inte lika stora, men varje skola måste eftersträva att skapa fungerande samrådsformer också här.

Vad utredningen föreslagit beträffande organisationen av samverkan inom skolan och fördelningen av uppgifterna avser att garantera deltagarna ett reellt inflytande. Sedan måste det stå varje skola fritt att ytterligare utveckla formerna så, att så många som möjligt blir med och aktivt påverkar och förbättrar förhållandena på sin skola.

De erfarenheter som folkhögskolan kan ge sina elever av att ha reellt medinflytande och av att i solidaritet med andra påverka skollivet, de erfarenheterna hör till det viktigaste en folkhögskola kan förmedla och detta hör också till det mest centrala i folkhögskolans övergripande mål.

Kurser utanför skolorten

Utredningen räknar med att ett utbyggt samarbete med folkrörelserna kommer att öka behovet av att förlägga kurser utanför skolorten. Också skolans egen kursverksamhet kan av olika skäl behöva placeras på annan ort. SFHL vill understryka vikten av att folkhögskolan har ett reellt inflytande över dessa kurser och att det aldrig får stanna vid att enbart bli en förmedlare av statsbidrag. Som utredningen framhåller måste samma krav på inflytande från skolans sida gälla här som för tidigare berörda samverkanskurser.

SFHL anser i likhet med utredningen att folkhögskolornas externatkurser är en viktig tillgång, bl a för att de många gånger vänder sig till studieovana personer och ger dem möjlighet till en mjukare studiemiljö.

Externaten skall enligt utredningen vara en rörlig resurs och upprättas på platser för den tid de kan behövas där. Ser man externatfolk-

högskolorna som en särskild tillgång för i synnerhet mer studieovana människor, torde det finnas behov av, och underlag för, externatkurser på åtskilliga orter, inte minst i storstäderna och deras förorter. Här kan man också räkna med en långvarig kontinuitet i elevrekryteringen. Den rörliga resurs som utredningen talar om, kan här bli en konstant sådan. Delar man utredningens och SFHLs syn på folkhögskolan som ett värdefullt alternativ i vuxenundervisningen, måste man verka för nyetablering av folkhögskolor på större orter och i storstädernas förortsområden.

SFHL delar utredningens uppfattning att systemet med filialfolkhögskolor, som en gång infördes för att möta de stora ungdomskullarnas utbildningsbehov, nu är moget att avskrivas. Vissa filialer har en sådan karaktär att de bör ombildas till självständiga folkhögskolor, medan de övriga bör gå upp i moderskolan i form av undervisningsavdelningar förlagda utanför skolorten.

Till de långa externatkurserna kommer i stor utsträckning ensamstående mödrar och hemmafruar med barn. Många som skulle vilja börja, hindras av att de ej kan få barntillsynen ordnad på ett tillfredsställande sätt. Många av de ensamstående mödrarna och i några fall ensamstående fäder skulle föredra att studera på internatfolkhögskola. Det skulle kanske ge dem bättre studiemiljö och det skulle ge dem kontakter och gemenskap med andra vuxna, vilket de normalt får i mycket mindre utsträckning än flertalet.

Barntillsynen är i första hand en primärkommunal angelägenhet, men man kan inte begära att den kommun som råkar hysa en internatfolkhögskola skall ta det ekonomiska ansvaret för tillsynen av de elevbarn, som är skrivna i andra kommuner. Utredningen har förbigått den mycket viktiga frågan om hur barntillsyn bör ordnas för studerande på folkhögskola, men utredningen har all anledning att reparera den skadan i sitt slutbetänkande.

Den verklighetsanknytning och konkretion i studierna som fältstudier kan åstadkomma, gör det ibland angeläget att förlägga delar av en kurs utanför skolorten. Det kan vara till andra orter i Sverige men det kan lika väl gälla studier utomlands. SFHL delar helt utredningens syn på det stora värdet av kurser, där utlandsvistelsen är en integrerad del i studierna.

Handikappade i folkhögskolan

När folkhögskolan vänder sig till handikappade måste samma mål gälla som för dess övriga verksamhet. Det finns anledning att särskilt be-

tona uppgiften att hos individen bygga upp det förtroende för sin egen förmåga, som är nödvändig för att han skall kunna börja att aktivt bearbeta sin egen situation. Internatfolkhögskolan har här kanske större möjligheter att vara handikappade av olika slag till hjälp.

Varje folkhögskola bör utformas så till sin miljö och sin verksamhet att den kan ta emot handikappade. SFHL delar också utredningens uppfattning att en skola inte bör ta emot fler handikappade än att var och en av dem har en reell chans att helt komma med i skolsamhället och dess liv.

Många handikappade har kommit från sysslöshet och isolering till folkhögskolan. Som utredningen framhåller får de inte återvända till samma levnadsvillkor. Folkhögskolan kan här hjälpa dem något men andra organ i samhället med andra resurser har här huvudansvaret.

Utredningen konstaterar att folkhögskolan kan göra värdefulla insatser på vårdanstalter bl a inom kriminalvården. Genom SFHL har två undersökningar företagits kring folkhögskolekurser på fångvårdsanstalter. Där ett gott samarbete kunnat etableras mellan folkhögskolan och den berörda anstalten har mycket goda resultat uppnåtts.

SFHL förordar därför folkhögskolekurser på fångvårdsanstalter och de bör framgent kunna drivas i större omfattning än som nu sker. Till formen behöver de inte avvika från övrig externatverksamhet.

Många folkhögskolor gör betydande rehabiliterande insatser för socialt handikappade. Det extrastöd till handikappade som utredningen föreslår måste också innefatta denna kategori.

Folkhögskolans långa kurser

Utredningen redogör för den mångfald av specialkurser, som redan nu förekommer inom folkhögskolan. Det ger en god bild av folkhögskolans förutsättningar att möta olika behov och utredningen konstaterar att skolornas möjligheter att specialisera sig bör vidgas ytterligare. Samtidigt måste betonas, vilket också sker i betänkandet, att folkhögskolans övergripande mål måste gälla för all kursverksamhet.

Estetisk verksamhet måste ses som en viktig del i folkhögskolans allmänna kurser. På motsvarande sätt måste de estetiska specialkurserna vara inriktade på folkhögskolans allmänna mål. SFHL delar helt denna syn med utredningen. SFHL biträder också uppfattningen att språklig träning och beteendevetenskaplig orientering bör ingå i de estetiska specialkurserna. Vidare finner

SFHL i likhet med utredningen att det är tveksamt om arbetsprov som urvalsinstrument vid antagning till estetiska specialkurser är förenligt med folkhögskolans syften.

Beträffande musiklinjerna föreslår utredningen att ett särskilt statsbidrag med relationstalet 4,0 skall utgå för sammanlagt 20.000 elevveckor till folkhögskolor med musiklinjer. Resurserna skall fördelas av SÖ. SFHL vill framhålla att en minskning av resurserna för folkhögskolornas musiklinjer under inga förhållanden får bli följden av förslaget, i stället måste man självfallet syfta till en ökning av denna verksamhet. Inte heller kan det accepteras att någon skola hindras i sin planering genom ovisshet om huruvida den skall få del av den särskilda resursen under ett kommande verksamhetsår.

Utredningen berör i kapitlets sista avsnitt bl a högskoleutbildning vid folkhögskolor, en fråga som utredningen kommer tillbaka till i sitt slutbetänkande. SFHL vill emellertid redan nu instämma i utredningens uppfattning att akademiska studieplaner lika litet som andra utanför folkhögskolan utarbetade studieplaner kan få binda innehåll och arbetssätt i en kurs.

Folkhögskolans studieomdömen

Målet för den svenska skolpolitiken borde vara att skapa en betygsfri skola. Då skulle de grundläggande syftena med all skolverksamhet lättare kunna uppnås. Tills vidare är betygen nödvändiga som instrument för urval bland sökande till högre studier. Detsamma måste sägas om folkhögskolans studieomdömen. Det innebär att studieomdömena skall användas som en prognos för fortsatta teoretiska studier. Den bedömning som lärarna har att göra kan emellertid knappast avse elevens "förmåga att bedriva fortsatta studier", som det uttrycks i förslaget till förordning. Vad lärarrådet kan bedöma är elevens visade studieförmåga.

Bland de faktorer som bör vägas in i studieförmågan är enligt utredningen "kunskapsnivån och dess förändring under kursen". SFHL finner denna formulering oacceptabel, eftersom den skulle leda till att elever med goda förkunskaper gynnas, medan äldre, lågutbildade missgynnas vid omdömessättningen. Kunskapsnivåns förändring är en god mätare på studieförmåga, men "kunskapsnivån" i och för sig säger mer om en persons tidigare studier än om hans verkliga studieförmåga.

Utredningen föreslår att en studerande redan efter en femtonveckorskurs skall kunna få omdöme. SFHL finner att denna bestämmelse är alltför generös. För att få kompetens för fortsatta

studier måste en studerande deltaga i minst två femtonveckorskurser eller en trettioveckorskurs. För de allra flesta torde erfordras sammanlagt sextio veckors studier vid folkhögskola. Eftersom det faktum att studieomdömen ges, kan inverka menligt på arbetsklimatet — särskilt om kursen är av kort varaktighet — föreslår SFHL att minst trettio veckors studier vid samma folkhögskola skall krävas för att en studerande skall få studieomdöme. Den tiden fordras också för att lärarrådet skall få ett acceptabelt underlag för sin bedömning.

SFHL ansluter sig till uppfattningen att studieomdöme kan ges på speciallinjer under förutsättning att endast ett sammanfattande omdöme ges. På fritidsledarlinjer skall, i enlighet med utredningens förslag, inga studieomdömen utdelas.

SFHL inser att någon form av normering är nödvändig för att säkra jämförbarheten mellan olika skolors studieomdömen. Det är emellertid viktigt att formerna för normeringen inte får negativa konsekvenser för verksamheten vid skolan. SÖ bör samråda med SFHL och med SFEF vid utarbetandet av anvisningar för omdömessättningen, både vad gäller faktorer som lärarna skall taga hänsyn till då de sätter omdömen och vad gäller fördelningen av de olika omdömesgraderna. SÖ bör också samråda med SFHL och med SFEF om informationen kring normeringen.

Befattningshavare

Utredningen konstaterar att lärarnas arbetsuppgifter i folkhögskolan är av mer varierande art än i andra skolformer. I arbetet ingår kontakten med internatet och andra socialpedagogiska uppgifter, samverkan med studieförbunden och administrationen och ledningen av kortkurser, de kurativa uppgifterna i synnerhet för olika slags handikappade elever och ofta också studie- och yrkesorienteringen.

I stort sett den enda grunden för att beräkna lärarnas tjänstgöring är i dag antalet undervisningstimmar. Det är klart otillfredsställande att en stor och viktig del av lärarnas arbete sker utan klart reglerad ersättning. Utredningen ifrågasätter det lämpliga i att räkna lärarnas tjänstgöringsskyldighet enbart i undervisningstimmar. SFHL delar denna uppfattning och ser det som ett oavvisligt krav att större rättvisa eftersträvas, när det gäller att beräkna den enskilde lärarens arbetsuppgifter och när det gäller att kompensera den ökade arbetsbelastningen som kortkurserna och studiecirkelarna medför. Till formerna för en annan beräkning av lärarnas tjänstgöring återkommer utredningen i betänkandets nästa kapitel.

De många särskilda arbetsuppgifter som folkhögskollärare har att fullgöra delas av både ämneslärare och övningslärare. Utredningen konstaterar att också i folkhögskolans undervisning blir det alltmer konstlat och obefogat med en uppdelning på olika lärarkategorier, och man föreslår därför att alla lärare inom folkhögskolan ses som en grupp och benämns folkhögskollärare. SFHL ansluter sig till det förslaget men är samtidigt på det klara med att vissa problem är knutna till behörighetsfrågan. Till behörigheten blir det emellertid anledning att återkomma i samband med utredningens slutbetänkande, där lärarutbildningen skall behandlas. Vilka behörighetsgrunder som än skall gälla i övrigt, så finns det oavvisliga kravet på gedigna kunskaper inom de ämnesområden, där läraren skall verka. SFHL ansluter sig till utredningens förslag vad avser krav för behörighet till ordinarie eller extra ordinarie tjänst.

I förslaget till folkhögskoleförordning 29 § fastslås vissa bestämmelser för extra ordinarie tjänst som lärare. Motsvarande bestämmelser måste gälla också för extra lärare.

I behörighetsvillkoren 36 § bör kravet på full tjänstgöring under viss tid ändras till motsvarande full tjänstgöring. Deltidsanställning som sammanlagt uppgår till i förordningen angivna tider för behörighet måste vara lika värdefull som en tjänstgöring på heltid. Deltidstjänstgöringen kan också ofta ha varit betingad av ansvaret för vård av barn, något som inte kan få vara diskriminerande när behörighet skall fastställas.

Enligt förordningstexten 40 § beslutar styrelsen efter förslag av rektor vilka ämnesområden en ledig ordinarie tjänst skall omfatta. Frågan om ämnesområden för en lärartjänst berör i högsta grad såväl skolan som alla dess lärare. Det finns därför all anledning att höra lärarrådet när ämnesområden för en tjänst skall fastställas och detta måste gälla såväl ordinarie som icke ordinarie tjänster.

I förordningsförslagets § 44 stadgas att en folkhögskolas styrelse på nytt kan ledigförklara en tjänst också då behöriga sökande finns. SFHLs styrelse förordar starkt nu gällande bestämmelser med krav att särskilda skäl skall föreligga för nytt ledigförklarande och anser det inte motiverat att här ytterligare öka skolstyrelsens befogenheter.

För behörighet till rektorstjänst vid folkhögskola med internat föreslår utredningen krav på tidigare tjänstgöring vid internatfolkhögskola eller erfarenhet från t ex terapeutiska samhällen eller kursgårdsverksamhet. Internatet är en oerhört väsentlig del av en folkhögskola, och den som

skall vara skolledare måste ha god kännedom om dess problem och möjligheter. Det räcker därför inte med erfarenheter från exempelvis kursgårdsverksamhet. Behörighetskravet för rektor måste innefatta tidigare tjänstgöring vid internatfolkhögskola.

Som utredningen föreslår bör rektors undervisningsskyldighet fastställas av den lokala skolstyrelsen, men det måste ske efter förslag av lärarrådet, på sätt som nu tillämpas. SFHL finner det också angeläget, att som utredningen föreslår, rektorer får möjlighet att återgå till lärtjänst.

I utredningens förslag till samverkan inom folkhögskolan har åtskilliga viktiga uppgifter som tidigare ålåg rektor överförs till lärarrådet. En utveckling i den riktningen har pågått sen länge inom folkhögskolan. Vid någon skola önskar man kanske gå vidare och till lärarrådet överlämna de funktioner som kvarstår för rektor. Kollektivt ledarskap har med goda erfarenheter prövats vid vissa danska folkhögskolor. Efter skolöverstyrelsens medgivande borde folkhögskola som så begär på försök få pröva en organisationsmodell med kollektiv ledning och ansvarsfördelning, där rektors uppgifter handhas av lärarrådet och fördelas på dess olika medlemmar. Möjligheten att pröva en sådan organisationsmodell bör skrivas in i den nya folkhögskoleförordningen.

Redan nu kan inom ramen för 2,2-regeln lärtimmar omvandlas till kurators- och syoresurser. Utredningens förslag om ökade bidrag till kurators- och syoverksamheten är starkt motiverade. Det är väsentligt att lärarrådet får avgörande inflytande över hur dessa resurser skall disponeras.

Folkhögskolornas ekonomi

I det avslutande kapitlet om folkhögskolornas ekonomi redogör utredningen för de olika former av statsbidrag som nu utgår till folkhögskolorna och för bl a ett resonemang om hur bidragen utnyttjats och vilka förändringar i systemet som kan vara angelägna. Utredningen kommer till den slutsatsen att samtliga nu utgående olika bidrag bör sammanföras till ett schablonbidrag och att skolorna inom mycket vida ramar själva skall få bestämma användningen av bidraget.

Utredningen föreslår alltså att respektive skola själv skall få fördela medlen på personal, material och kapitalkostnader. I sin redogörelse för nu utgående bidrag till kringpersonal, vilket icke är strängt bundet till personalkostnader konstaterar utredningen att i användningen av detta bidrag så kan valet för en rörelseskola stå mellan en halvtjänst som bibliotekarie och en nöd-

vändig anslagsökning till hastigt fördubblade oljepriser". Och utredningen finner att om bidraget vore knutet till personallöner så skulle skolan få stora svårigheter att klara kostnader för nödvändig material av typ olja.

Till att börja med måste man konstatera att den verksamhet som skolorna är till för är undervisning, där lärarnas arbete är det grundläggande. Ett statsbidragssystem kan aldrig få utformas så att den enskilda skolan eftersätter undervisningen för att man i ett ekonomiskt svårt läge behöver disponera stora delar av statsbidraget till andra ändamål.

Utredningens eget resonemang leder fram till att det statsbidrag som avser lärarlöner aldrig skall kunna få disponeras för något annat ändamål, något som emellertid icke garanteras i utredningens förslag.

I tidigare del av betänkandet har utredningen ganska utförligt uppehållit sig vid frågan om lärarnas arbetsuppgifter och framhållit att de i stor utsträckning innehåller annat än enbart undervisning. Internatuppgifterna och kanske i synnerhet planeringen och ledningen av de allt fler kortkurserna kräver stora arbetsinsatser som självfallet måste ingå i bedömningen när man behandlar lärarnas anställnings- och lönevillkor.

För undervisningen gäller sedan 1965 en beräkning av lärartätheten till 2,2 undervisningstimmar per elevvecka. De växande arbetsuppgifterna av annat slag måste självfallet i statsbidragshänsesende läggas utanför kvoten 2,2. Detta har inte helt beaktats av utredningen.

SFHL hävdar med bestämdhet att statsbidraget till lärarlöner måste vara klart destinerat till sitt ändamål och vidare att man i omfattningen av statsbidraget måste räkna in de nya stora arbetsuppgifter som kortkursverksamheten medför.

När utredningen föreslår ett enhetligt schablonbidrag för alla skolor, utgår man ifrån en genomsnittlig lärarlönkostnad motsvarande timarvode AT 12:0. Alla skolor får alltså, om de har samma antal elevveckor, ett lika stort anslag. Man bortser helt från den verkliga lärarlönkostnaden.

Systemet är ohållbart. Lönekostnaden varierar starkt från skola till skola. Om man utgår ifrån att de sociala avgifterna för arbetsgivaren idag ligger på 30 %, finner man att den lägsta kostnaden för en heltidsanställd lärare ligger på i runt tal 60.000 kr. Men det finns också lärare, som kostar statsverket ca 110.000 kr. Även på rektorslönesidan finns idag stora variationer. Rektorerna kostar mellan 107.000 kr och 133.000

kr, fortfarande inklusive sociala avgifter. Enligt utredningen skulle skolorna dock få samma statsbidrag.

Det finns också en rad andra olikheter skolorna emellan, t ex kallortssystemet. En norrlands-skola har kanske att totalt utge 75.000 kr i kallortstillägg. Men utredningen ger ej något statsbidrag här till. Man har påslag för lektorskompetenta lärare och för kvälls- och vecko-slutsundervisning. Vikariatstilläggen varierar starkt. Utredningen förbiser också alla tjänstledigheter. Skolan får icke fler elevveckor för att en lärare är tjänstledig (sjukdom, havandeskap, studier, militärtjänstgöring, fackliga uppdrag etc). Så som schablonbidraget är konstruerat skulle skolan få betala alla vikarier.

För en kommun med hundratals anställda lärare kan statsbidraget till lärarlöner mycket väl utgå efter schabloner, för en liten folkhögskolas ekonomi kan ett sådant bidragssystem vara ekonomiskt helt ohållbart. Även av detta skäl måste således lärarlönerna hållas utanför ett eventuellt schablonbidrag. Utredningen har heller ej anfört övertygande skäl för maximering av statsbidraget till lärarlöner.

Att övriga statsbidrag i huvudsak sammanförs till ett schablonbidrag har SFHL ingen invändning emot. Därutöver måste som tidigare framhållits särskilda bidrag i form av extra lärartilldelning utgå för mer omfattande musikundervisning och för stöd till handikappade. En viktig grupp som fordrar större lärarresurser är invandrare med språksvårigheter. De utgör fortfarande en eftersatt minoritet i det svenska samhället. Folkhögskolan kan här vara till hjälp för många. Men det kräver alltså ett ökat statligt stöd beräknat enligt normer liknande dem för handikappade elever.

En annan viktig punkt i utredningen gäller beräkningen av antalet elevveckor. Dessa bestämmer ju antalet lärartimmar och därmed antalet lärartjänster. Hitintills har man fått räkna elever, som bekräftat, att de skall deltaga i kursen och icke i rimlig tid före kursstarten återtagit sin anmälan. Nu skall eleverna vid de långa kurserna räknas två veckor efter kursstart och två veckor före kursens slut. Medeltalet skall ligga till grund för tilldelningen av lärartimmar.

För skolväsendet i övrigt utgår statsbidrag till de elevplatser som är planerade vid kursstarten. Avgången under pågående kurs reducerar normalt inte statsbidraget, trots att avgången genomsnittligt torde vara större inom det allmänna skolväsendets frivilliga del än inom folkhögskolan.

Flertalet folkhögskolor tar i allmänhet emot en viss del elever som kan bedömas vara mer labila och som därför medför stor risk för avgång under en kurs. Med den föreslagna beräkningsgrunden för bidrag, torde många skolor bli mer restriktiva, när det gäller att anta sådana elever. Av angivna skäl avvisar SFHL den föreslagna beräkningsgrunden och förordar ett bibehållande av den nuvarande.

Utredningen diskuterar också beräkningen av lärarnas tjänstgöringstid. Som grund för lärarnas tjänstgöringstid ligger nu undervisningsskyligheten, vilken för ämneslärare är fastställd till lägst 816 undervisningstimmar per läsår. Del av dessa undervisningstimmar kan utbytas mot viss annan verksamhet, varvid två timmars (120 min) arbete motsvarar en undervisningstimme.

Utredningen föreslår att nuvarande system bibehålles men kompletteras med möjlighet för lärare att räkna tjänstemannatid med 40-timmars arbetsvecka under ca 40—42 veckor per år. En blandform av dessa tre beräkningsgrunder föreslås också bli möjlig.

Arbetstidens beräkning och omfattning är en förhandlingsfråga som SFHL har anledning att ta ställning till i annat sammanhang. Redan nu bör emellertid konstateras att omvandlingen av en undervisningstimme till 120 minuter är klart orättvis. Utöver de 816 timmars undervisning som en lärare har att fullgöra ingår åtskillig tid för elevkontakter, sammanträden i lärarråd och kursråd och överläggningar av annat slag med kolleger och andra. En omvandling av undervisningstimmar minskar inte på dessa övriga uppgifter.

Utredningen konstaterar att vinterkursernas deltagare betalar endast en del av de beräknade faktiska kostnaderna i inackorderingsavgift och att avgifterna täcker en mindre del av kostnaderna nu än vad de gjorde för tio år sedan. Det hade funnits skäl att samtidigt bedöma behovet och värdet av internat och det skäliga i att internaten subventioneras. När skolluncher och resor till skolan är fria för studerande i det allmänna skolväsendet finns det alla skäl att också ge ekonomiskt stöd till internatverksamheten. Det kan emellertid övervägas om detta är en uppgift enbart för skolornas huvudmän, och om inte statsbidrag också borde kunna utgå. Inackorderingsavgifterna täcker en mindre del av de verkliga kostnaderna idag. Utredningen kunde ha tillagt att det statliga studiestödet också relativt sett har blivit mindre. En höjning av inackorderingsavgifterna bör inte ske utan en motsvarande ökning av studiestödet.

I ett slutbetänkande kommer utredningen bli att behandla de mycket viktiga frågorna om lärar-

utbildning, information om folkhögskolan och tillsynsmyndighetens funktion. Redan nu finns det emellertid anledning att något beröra dessa frågor.

Som framgått av hela innehållet i utredningens betänkande är folkhögskolan en i många stycken unik skolform med möjligheter till en friare pedagogik och med arbetsuppgifter som klar skiljer sig från det övriga skolväsendets. I konsekvens härmed måste utbildningen av lärare vara inriktad på de uppgifter som folkhögskolan har att fullgöra och de arbetsformer som där bör tillämpas. För närvarande sker utbildningen av folkhögskollärare vid en särskild gren av ämneslärarutbildningen vid Lärarhögskolan i Linköping. Det finns all anledning att bibehålla denna särskilda utbildning och att ännu mer än vad som råder i dag prägla lärarutbildningen efter folkhögskolans behov. När nu den nya högskola utformas måste detta beaktas.

Informationen om folkhögskolan är alltför ofullständig och når ut till alltför få. Många vuxna för vilka en folkhögskolekurs skulle vara de bästa studieformen, känner idag inte till att folkhögskolan existerar. Vill vi ge alla människor möjlighet till värdefulla studier och låta dem välja den studieform som passar dem bäst, då måste de också få kännedom om vilka alternativ som står till buds.

Den snabba utvecklingen och förändringen i folkhögskolans verksamhet behöver stöd av de statliga myndigheter som har ansvaret för folkhögskolan. Med de alltför knappa resurser som står till buds i detta avseende så har folkhögskolans intressen eftersatts. Här behövs en kraftig ökning av insatser.

SFHL vill slutligen uttrycka sin uppskattning över den grundsyn på folkhögskolan som utredningen ger uttryck för i betänkandet.

Folkhögskolan har betytt oerhört mycket för många av sina elever. Viktiga delar av utredningens förslag kommer att ge folkhögskolan möjlighet att också i framtiden väl fylla sin uppgift för dem som söker sig till den.

Genom sin pedagogiska frihet och sina mer utvecklade former för samarbete mellan alla som verkar på skolan, så borde folkhögskolan också kunna vara till gagn för övrigt undervisningsväsen, pröva idéer och ge impulser åt andra skolor och annat folkbildningsarbete.

SVENSKA FOLKHÖGSKOLANS LÄRARFÖRBUND

Harald Vallgård
ordförande.